

УДК 630:651.7

О. М. Олексієвцев,
аспірант, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ
ORCID ID: 0000-0002-8658-438X

DOI: 10.32702/2306-6814.2020.23.79

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОСТІЙНИХ ЛІСОКОРИСТУВАЧІВ У КОНТЕКСТІ НАРОЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

O. Oleksiievs,
Postgraduate student, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

INSTITUTIONAL TOOLS FOR DIVERSIFYING THE ACTIVITIES OF PERMANENT FOREST
USERS IN THE CONTEXT OF INCREASING INVESTMENT SUPPORT FOR FORESTRY
PRODUCTION

Статтю присвячено розробленню інституціонального інструментарію диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів в контексті нарощення інвестиційного забезпечення модернізації, реконструкції та технічного переоснащення основного капіталу лісового господарства. Обґрунтовано, що інституціональний інструментарій диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів є сукупністю регуляторних інструментів, які забезпечують трансформацію інститутів-правил та інститутів-організацій ведення лісового господарства і створюють можливості для більшої автономії постійних лісокористувачів в частині використання наявного ресурсно-виробничого потенціалу та залучення капітальних і фінансових інвестицій. Доведено, що розроблення інституціонального інструментарію диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів на макроекономічному та галузевому рівнях дасть можливість сформувати стратегію диверсифікації діяльності на рівні суб'єктів лісогосподарського підприємництва, яка базуватиметься на укрупненні їх продуктової лінійки через створення умов для надання ширшого спектра лісоексплуатаційних, лісоохоронних та агролісомеліоративних послуг. Дослідження показали, що диверсифікація діяльності державних та комунальних лісових підприємств потребує інституціональних трансформацій на загальнонаціональному та галузевому рівнях, які мають охопити як інститути-правила, так і інститути-організації ведення лісового господарства, щоб сформувати сучасне інституціональне підґрунтя для більш ефективного користування лісовими та лісогосподарськими активами. Встановлено, що пріоритетним напрямом підвищення рівня соціально-економічної та еколого-економічної ефективності господарського освоєння лісоресурсного потенціалу є диверсифікація діяльності, яка дасть змогу збільшити сукупну величину лісоресурсних благ, що залучаються у господарський обіг. Доведено, що значні резерви для підвищення соціально-економічної ефективності господарського освоєння лісоресурсного потенціалу має Рівненська область, яка відноситься до групи лісозабезпечених регіонів. Встановлено, що диверсифікація діяльності постійних лісокористувачів Рівненської області дасть можливість збільшити обсяги інвестування лісогосподарських і лісоохоронних проектів, а також підвищити рівень прибутковості функціонування суб'єктів лісогосподарського підприємництва.

The article is devoted to the development of institutional tools for diversifying the activities of permanent forest users in the context of increasing investment support for modernization, reconstruction and technical re-equipment of the fixed capital of forestry. It is proved that the institutional tools for diversifying the activities of permanent forest users are a set of regulatory tools that ensure the transformation of institutions-rules and institutions-organizations of forestry and create opportunities for greater autonomy of permanent forest users in terms of using the existing resource and production potential and attracting capital and financial investment. It is proved that the development of institutional tools for diversifying the activities of permanent forest users at the macroeconomic and sectoral levels will make it possible to form a strategy for diversifying activities at the level of forestry enterprises, which will be based on the consolidation of their product line through the creation of conditions for providing a wider range of forest exploitation, forest protection and agroforestry services. Studies have shown that the diversification of activities of state and municipal forest enterprises requires institutional transformations at the national and sectoral levels, which should cover both institutions-rules and institutions-organizations of forest management, in order to form a modern institutional framework for more efficient use of forest and forestry assets. It is established that the priority direction of increasing the level of socio-economic and ecological-economic efficiency of economic development of forest resource potential is the diversification of activities that will increase the total amount of forest resource benefits involved in economic circulation. It is proved that the Rivne region, which belongs to the group of forest-rich regions, has significant reserves for improving the socio-economic efficiency of economic development of forest resource potential. It is established that the diversification of the activities of permanent forest users of the Rivne region will make it possible to increase the volume of investment in forestry and forest protection projects, as well as increase the level of profitability of the functioning of forestry enterprises.

Ключові слова: лісове господарство, диверсифікація, інвестиційне забезпечення, інституціональний інструментарій, капітальні інвестиції, лісові активи.

Key words: forestry, diversification, investment support, institutional tools, capital investment, forest assets.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У лісозабезпечених регіонах значні резерви для підвищення рівня капіталізації має сфера лісового господарства. Також лісогосподарські підприємства можуть суттєво вплинути на зростання рівня зайнятості місцевого населення за умови розширення ареалу здійснення ними виробничо-господарської діяльності як у частині власне ведення лісового господарства, так і в частині функціонування інших фаз лісопродуктових ланцюгів. Це можна забезпечити за рахунок диверсифікації діяльності, що дасть можливість підвищити рівень залучення лісоресурсних благ у відтворювальний процес і збільшити виробництво продукції, робіт і послуг лісового господарства з високою доданою вартістю, що підвищить бюджетонаповнюючу роль лісогосподарських підприємств та сформує нові центри ділової активності. Водночас диверсифікація діяльності державних

та комунальних підприємств, якими виступають постійні лісокористувачі, потребує формування інституціонального інструментарію, що забезпечить розширення сфери діяльності суб'єктів лісогосподарського підприємства як у частині урізноманітнення видів лісогосподарської діяльності, так і в частині залучення інвестиційних потоків. Диверсифікація діяльності постійних лісокористувачів також необхідна як базова інституціональна передумова для збільшення інвестиційних впливів у лісове господарство, передусім щодо залучення банківських кредитів та коштів приватних інвесторів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Необхідність диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів пояснюється тим, що нинішній формат їх функціонування не дозволяє використовувати усі наявні резерви для підвищення рівня соціально-економічної та еколого-економічної ефективності. Також диверсифікація визначаєть-

ся як необхідна умова підвищення рівня мобільності діяльності суб'єктів підприємницької діяльності загалом [3], виходячи з передового іноземного досвіду та кращих зразків у вітчизняній практиці господарювання.

Виходячи з того, що від розвитку лісогосподарських підприємств залежить соціально-економічне піднесення сільських територій, цікавою з точки зору впливу диверсифікації діяльності на розвиток села є думка Р. Чумака щодо прояву ефекту мультиплікатора розвитку сільських територій через раціональне використання ресурсного потенціалу на основі розвитку диверсифікованих видів підприємницької діяльності [4, с. 44].

О. Гудзь переконана, що необхідність активізації та розвитку діяльності, використання нових форм і методів організації та управління виробництвом, пошук і генерування конкурентних переваг об'єктивно змушують підприємства шукати найбільш вигідні сфери реалізації сформованого виробничого потенціалу. При цьому, динамічні зміни умов і оточення потребують постійного удосконалення та оновлення асортименту продукції, технологій її виробництва та просування на ринку. У світовій практиці застосовують різні методи до активізації діяльності підприємств, одним з них, який широко використовується є диверсифікація. Гармонійне гнучке управління процесами диверсифікації діяльності підприємства сприяє підвищенню його прибутковості й продуктивності, нарощенню конкурентоспроможності та адаптивності до умов зовнішнього середовища [1, с. 14].

В. Лебедева виокремлює внутрішні фактори, що зумовлюють необхідність диверсифікації діяльності суб'єктів господарювання. До таких факторів вона відносить: розширення асортименту виробництва продукції; розвиток допоміжних та обслуговуючих підприємств (ремонтних майстерень, автомобільного, машинно-тракторного парку тощо); зниження ризикованості; формування конкурентних переваг; підвищення рівня рентабельності, що зумовлюється такими аспектами: диверсифікація сприяє більш рівномірному надходженню доходів протягом року, збільшенню маси прибутку та більш ефективному використанню ресурсів; концентрація значних фінансових ресурсів в окремих підприємницьких структурах [2, с. 36].

Приведені обґрунтування доцільності диверсифікації діяльності суб'єктів господарювання базуються, як правило, на виробничо-технічних та комерційних чинниках та розглядаються через призму отримання додаткового економічного ефекту. Однак поверхнево розглядаються інституціональні передумови диверсифікації виробничо-господарської діяльності, особливо державних та комунальних підприємств, якими виступають постійні лісокористувачі. Диверсифікація діяльності для державних та комунальних лісогосподарських підприємств — основна передумова забезпечення зростання притоку інвестицій, необхідних для модернізації та реконструкції основного капіталу лісогосподарського, лісозаготівельного та деревообробного виробництва, а також створення нових точок економічного зростання в умовах поглиблення децентралізації. Саме формування інституціонального інструментарію диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів, особливо у лісозабезпечених регіо-

нах, дасть можливість перетворити лісове господарство у базову ланку господарського комплексу, а також активізувати ділову активність у суміжних галузях.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є формування інституціонального інструментарію диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів у контексті нарощення інвестиційного забезпечення лісогосподарського виробництва та підвищення ефективності залучення лісоресурсних благ у процес відтворення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Лісові підприємства для лісозабезпечених регіонів виступають базовою ланкою господарства, основними бюджетонаповнюючими організаціями, а також створюють левову частку нових робочих місць. Однак надмірна зарегульованість діяльності та неможливість повноцінно працювати на ринку позикового капіталу та інших сегментах фінансового ринку не дають можливості забезпечувати ефективне використання лісоресурсного потенціалу і підвищувати дієвість впливу лісоресурсних благ на темпи соціально-економічного піднесення. Основна причина штучного стискання ділової активності лісових підприємств полягає в надмірній уніфікованості видів виробничо-господарської діяльності, що є наслідком зарегульованості їх діяльності як по лінії системи управління лісовим господарством, так і по лінії управління державними та комунальними активами.

Одним з пріоритетних напрямів підвищення рівня соціально-економічної та еколого-економічної ефективності господарського освоєння лісоресурсного потенціалу є диверсифікація діяльності, яка дасть змогу збільшити сукупну величину лісоресурсних благ, що залучаються у господарський обіг, через забезпечення підвищення результативності продукування лісовими біогеоценозами екосистемних послуг і використання цих послуг у відтворювальному процесі. Водночас це може бути забезпечено через впровадження належного інституціонального інструментарію диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів, оскільки розширення переліку сфер використання лісоресурсних благ, які перебувають у державній власності, потребує інституціональних змін в частині володіння, користування та розпорядження лісовими та лісогосподарськими активами, що детермінуватиме організаційно-правові форми господарського освоєння лісоресурсного потенціалу. Такі інституціональні зміни стануть можливими через внесення змін і доповнень у Лісовий кодекс України та законодавчі акти, які регламентують використання державного майна та майнових прав держави.

Значні резерви для підвищення соціально-економічної ефективності господарського освоєння лісоресурсного потенціалу має Рівненська область, яка відноситься до групи лісозабезпечених регіонів. У структурі Рівненського обласного управління лісового та мисливського господарства функціонує 18 державних лісових підприємств, які територіально зосереджені у поліській зоні та в зоні лісостепу. Найбільша площа земель, які перебувають у постійному користуванні, має місце у ДП "Березнівський лісгосп" (56 тис. га), ДП "Во-

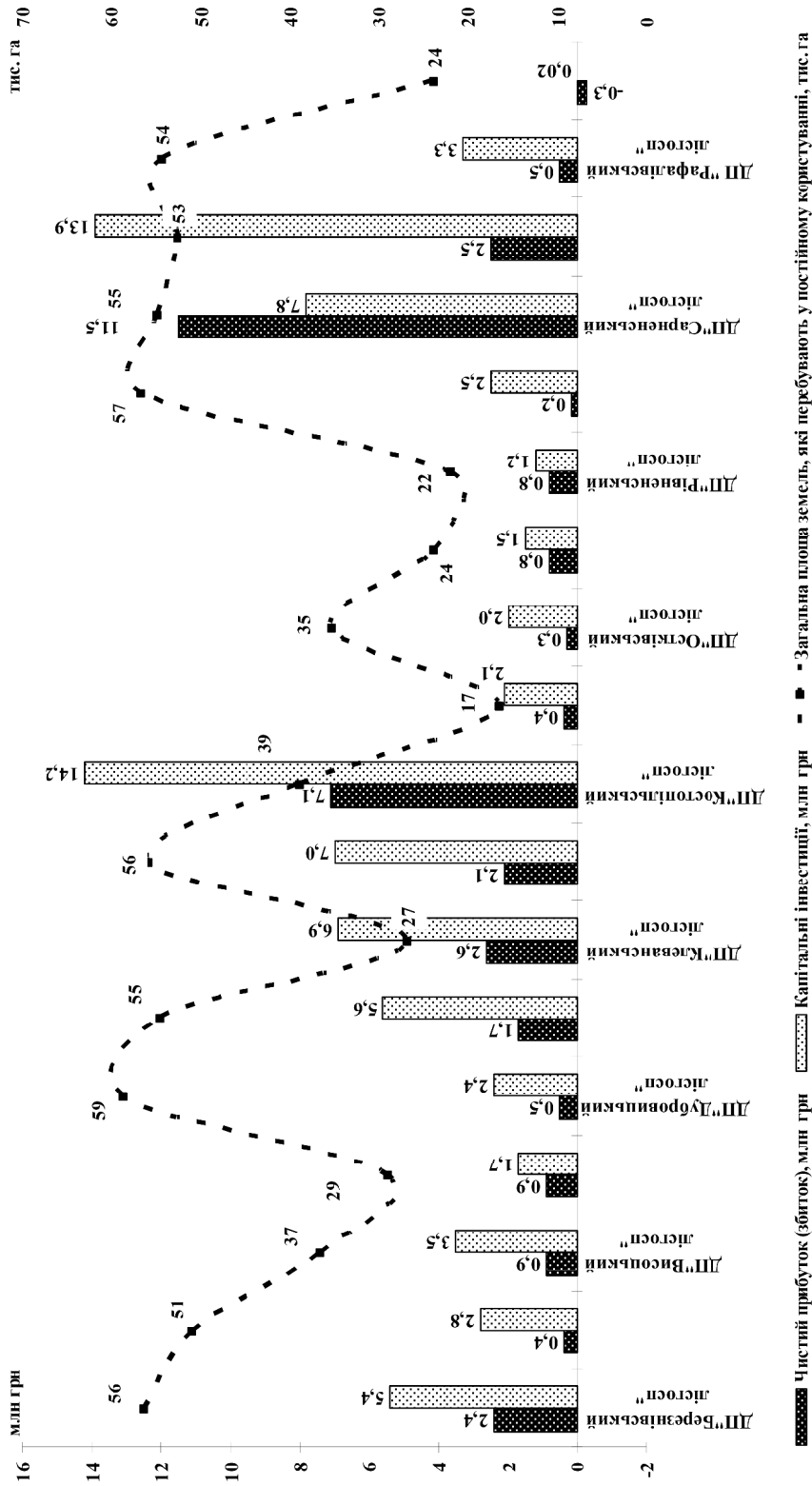
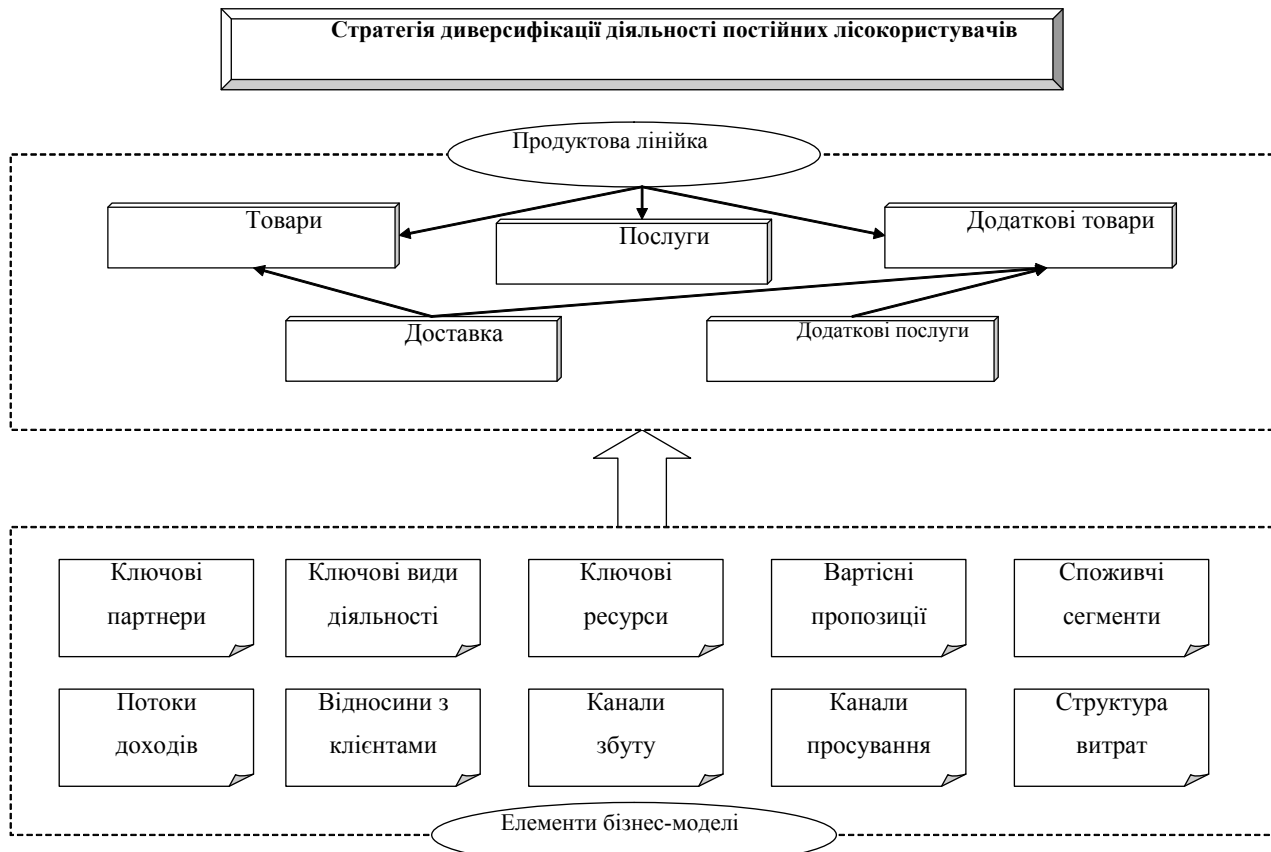

Рис. 1. Загальна площа земель, які перебувають у постійному користуванні, капітальні інвестиції та чистий прибуток державних лісових підприємств Рівненського обласного управління лісового та мисливського господарства на 01.01.2019 року

Джерело: розраховано за даними Державного агентства лісових ресурсів України.

Рис. 2. Складові стратегії диверсифікації діяльності лісових підприємств

лодимерецький лісгосп" (51 тис. га), ДП "Дубровицький лісгосп" (59 тис. га), ДП "Костопільський лісгосп" (56 тис. га), ДП "Рокитнівський лісгосп" (57 тис. га), ДП "Сарненський лісгосп" (55 тис. га), ДП "Рафалівський лісгосп" (54 тис. га) (рис. 1). Як правило, лісгоспи, які знаходяться у поліській зоні, мають найбільшу площу земель, що перебувають у постійному користуванні. Водночас лісгоспи, які знаходяться у лісостеповій зоні, мають кращу породно-вікову структуру лісових насаджень, що створює для них більш сприятливі стартові умови для ефективної виробничо-господарської діяльності.

Квінтесенцією такої ситуації є те, що окремі лісгоспи, які не відзначаються найбільшою площею земель лісового фонду, мають високі показники капітальних інвестицій, які фінансуються з метою модернізації та реконструкції основних лісгосподарських засобів. Так, у 2018 році сума профінансованих капітальних інвестицій становила на ДП "Висоцький лісгосп" (3,5 млн грн), ДП "Зарічненський лісгосп" (5,6 млн грн), ДП "Клеванський лісгосп" (6,9 млн грн). Найбільші обсяги профінансованих капітальних інвестицій у 2018 році в розрізі державних лісових підприємств Рівненського обласного управління лісового та мисливського господарства спостерігалися на ДП "Костопільський лісгосп" та ДП "Соснівський лісгосп" і становили відповідно 14,2 млн грн та 13,9 млн грн.

Прикметною рисою функціонування державних лісових підприємств Рівненської області у 2018 році є те, що 17 з 18 підприємств були прибутковими. Найбільші суми чистого прибутку мали місце на ДП "Косто-

пільський лісгосп" та ДП "Сарненський лісгосп" і становили відповідно 7,1 млн грн і 11,5 млн грн.

Водночас існує значний потенціал для підвищення рівня прибутковості виробничо-господарської діяльності лісових підприємств названого регіону за умови диверсифікації виробничо-господарської діяльності, яка стане можливою через надання менеджменту лісових підприємств додаткових повноважень в частині використання екосистемних послуг, які продукуються лісовими біогеоценозами, розширення номенклатури продукції, робіт та послуг лісового господарства, розширення географії взаємодії з контрагентами, більш активної позиції на ринку позикового капіталу.

Досягнення перерахованих цілей диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів потребує формування інституціонального інструментарію диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів як сукупності регуляторних інструментів, які забезпечать трансформацію інститутів-правил та інститутів-організацій ведення лісового господарства і створять можливості для більшої автономії постійних лісокористувачів в частині використання наявного ресурсно-виробничого потенціалу та залучення капітальних та фінансових інвестицій і водночас збережуть і вдосконалять вплив лісової охорони на процеси відновлення, відтворення та охорони лісових ресурсів. Потрібна трансформація таких інститутів-правил: прав володіння та користування лісовими та лісгосподарськими активами; механізму переведення самозаліснених сільськогосподарських угідь у лісові землі; правил входження постійних лісокористувачів в статутні та неста-

тутні лісгосподарські об'єднання; правил випуску державними та комунальними лісовими підприємствами облігацій і їх розміщення на відповідному сегменті фінансового ринку; принципів взаємодії постійних лісокористувачів з об'єднаними територіальними громадами в період поглиблення процесів децентралізації.

Трансформація інститутів-організацій передбачає розширення специфікацій видів діяльності як постійних лісокористувачів, так і підприємств, які здійснюють лісовпорядкувальні, лісозахисні, лісопаталогічні заходи, що створить умови для підвищення мобільності дій, які стосуються створення умов для ефективнішого освоєння усіх складових лісоресурсного потенціалу, що перебуває в користуванні державних та комунальних лісових підприємств, а це в свою чергу дасть можливість підвищити рівень соціально-економічної та еколого-економічної ефективності лісокористування і наростити внутрішні джерела інвестиційного забезпечення проєктів модернізації, реконструкції та технічного переоснащення основних лісових та деревообробних засобів.

Розроблення такого інституціонального інструментарію на макроекономічному та галузевому рівнях дасть можливість сформулювати стратегію диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів, яка базуватиметься на укрупненні їх продуктової лінійки через створення умов для надання ширшого спектра лісоексплуатаційних, лісоохоронних та агролісомеліоративних послуг, випуск нових видів дерев'яної продукції, зокрема будівельних дерев'яних конструкцій чи дерев'яних будівельних блоків, покращення сервісних умов доставки продукції замовникам та споживачам (рис. 2).

Укрупнення продуктової лінійки постійних лісокористувачів як базового елемента диверсифікації їх виробничо-господарської діяльності має детермінуватися такими факторами: ідентифікацією ключових партнерів, які споживають найбільші питомі ваги продукції, робіт і послуг лісового господарства; визначенням ключових видів діяльності, які забезпечать прийнятний рівень соціально-економічної та еколого-економічної ефективності; визначенням сукупної величини наявних та прогнозних ресурсів; формуванням вартісних пропозицій для потенційних клієнтів та виходом на нові ринку збуту готової продукції та ринку сучасних основних засобів; мобільною сегментацією споживачів для своєчасного переорієнтування виробничої програми у зв'язку з коливаннями кон'юнктури цільових ринків; створенням центрів регулювання та центрів відповідальності за потоками доходів для збалансування процесів накопичення та споживання у відтворювальному процесі; упорядкуванням відносин з клієнтами через формування сучасних каналів просування товарів, робіт і послуг та створення розгалуженої дистрибуторської мережі; оптимізацією структури витрат у сторону зменшення питомої ваги матеріальних витрат і зростання частки капітальних видатків на модернізацію та реконструкції основного капіталу.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Лісове господарство має значний потенціал як у частині підвищення рівня капіталізації даного виду діяльності, так і в частині зростання дієвості впливу на темпи

соціально-економічного піднесення країни та окремих регіонів, особливо лісозабезпечених територій. Базовою передумовою підвищення ефективності функціонування суб'єктів лісгосподарського підприємництва є диверсифікація їх діяльності. Водночас диверсифікація діяльності державних та комунальних підприємств, якими виступають постійні лісокористувачі, потребує масштабних інституціональних трансформацій на загальнонаціональному та галузевому рівнях. Такі трансформації мають охопити як інститути-правила, так і інститути-організації ведення лісового господарства, щоб сформувати сучасне інституціональне підґрунтя для більш ефективного користування лісовими та лісгосподарськими активами. Найбільш результативними процеси диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів стануть за умови формування інституціонального інструментарію, який охоплюватиме комплекс регуляторних інструментів і упереджуватиме інституціональні розриви в системі державного управління лісовим господарством і володіння, користування та розпоряджання лісовими і лісгосподарськими активами. Формування такого інституціонального інструментарію на загальнонаціональному рівні має доповнюватися комплексом заходів на рівні постійних лісокористувачів через розроблення стратегії диверсифікації шляхом укрупнення продуктових лінійок та ідентифікації ключових факторів, що вирішальною мірою впливають на результативність господарського освоєння лісоресурсного потенціалу.

Література:

1. Гудзь О.Є. Управління диверсифікацією діяльності підприємства. Економіка. Менеджмент. Бізнес. 2015. № 1 (11). С. 14—22.
2. Лебедєва В.В. Пріоритетні напрями диверсифікації виробництва інтегрованих аграрних формувань. Бізнес-навігатор. 2014. № 3. С. 31—38.
3. Снігова О.Ю. Еволюція підходів до диверсифікації економіки в дослідженнях регіонального розвитку. Вісник соціально-економічних досліджень. 2019. № 1. С. 83—95.
4. Чумак Р.М. Диверсифікація як важлива умова сталого функціонування сільськогосподарських підприємств та розвитку сільських територій. Економіка та управління АПК. 2012. Вип. 9. С. 41—45.

References:

1. Gud'z', O.Ye. (2015), "Management of diversification of the enterprise", *Ekonomika. Menedzhment. Biznes*, vol. 1 (11), pp. 14—22.
  2. Lebedieva, V.V. (2014), "Priority areas for diversification of production of integrated agricultural formations", *Biznes-navihator*, vol. 3, pp. 31—38.
  3. Snihova, O.Yu. (2019), "Evolution of approaches to economic diversification in regional development research", *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen'*, vol. 1, pp. 83—95.
  4. Chumak, R.M. (2012), "Diversification as an important condition for sustainable operation of agricultural enterprises and development of rural areas", *Ekonomika ta upravlinnia APK*, vol. 9, pp. 41—45.
- Стаття надійшла до редакції 12.11.2020 р.*